

CONVIVIUM

REVISTA DE FILOSOFIA

SEGONA SÈRIE

 UNIVERSITAT DE
BARCELONA

37
2024

CONVIVIUM
REVISTA DE FILOSOFIA

SEGONA SÈRIE

37
2024

CONVIVIUM

REVISTA DE FILOSOFIA

Departament de Filosofia
Universitat de Barcelona
Montalegre 6, planta 4
08001 Barcelona
Catalunya - Espanya

<https://www.ub.edu/portal/web/dp-filosofia/convivium>
<https://www.raco.cat/index.php/Convivium/index>
<https://revistes.ub.edu/index.php/convivium>

Director

Josep Monserrat Molas | jmonserrat@ub.edu
(Universitat de Barcelona)

Director adjunt

Joan Tello Brugal | joan.tello@ub.edu
(Universitat de Barcelona)

Consell de redacció

Joan González Guardiola (Universitat de les Illes Balears)
Bruna Picas (Universitat de Barcelona)
Guillem Sales Vilalta (Universität Hamburg)
Eric Sancho (Keele University)
Wendy R. Simon (Universitat Internacional de Catalunya)

Consell assessor

Renate Holub (University of California, Berkeley)
Ignacio Izuzquiza Otero (Universidad de Zaragoza)
Margarida Mauri Álvarez (Universitat de Barcelona)
Roberta de Monticelli (Università Vita-Salute San Raffaele, Milà)

Indexació

Web of Science (Arts & Humanities Citation Index, ESCI), The Philosopher's Index (ProQuest), Scopus, SJR (SCImago Journal Rank), Latindex, iDialnet, CIRC, ÍndICES-CSIC, RESH, CARHUS Plus+, MIAR

© dels textos, els autors, 2024

© de l'edició, Edicions de la Universitat de Barcelona, 2024

eISSN: 2255-2855

Si no s'hi indica el contrari, totes les contribucions a la revista *Convivium* estan subjectes a la llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObra Derivada de Creative Commons, disponible a: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es>

37

2024

SUMARI

ARTICLES

Daniel SALGUEIRO
«Les darreres etimologies del *Cràtil*: una invitació a la filosofia» 5

Emiliano Javier CUCCIA
«Algunas consideraciones sobre la abstracción como fundamento de la división de las ciencias especulativas en el comentario tomasino al *De Trinitate* de Boecio: ¿ontologismo vs epistemología?» 23

Pablo GENAZZANO
«Sobre el intento de introducir el concepto de las magnitudes negativas en la filosofía trascendental de Kant» 55

Ignacio Carlos MAESTRO CANO
«El nihilismo como vitalismo y valor en Nietzsche» 81

SEMINARI IRIS MURDOCH

Margarita MAURI, Laia BLASI, Víctor ESCUDERO,
Jonas C. ETXEBERRÍA, Víctor GEIRA, Àlex ORTEGA,
Èric REÜLL, Guillermo SÁEZ
«¿Qué religión?
Los personajes de *Nuns and soldiers*, de Iris Murdoch» 107

BULLETIN HOBBS XXXV 127

RESSENYES

- James GRIFFITH
«Andrew J. Martin, *The Covenant with Moses and the Kingdom of God: Thomas Hobbes and the Theology of the Old Covenant in Early Modern England*» 163
- Andreu GRAU I ARAU
«Voltaire, *Contes filosòfics*» 171
- Oscar-Daniel LORENTE MARTÍNEZ
«Isaiah Berlin, *La contra-Ilustración y la voluntad romántica*» 180
- Oriol PONSATÍ-MURLÀ
«Bernat Joan Marí, *Nietzsche i el modernisme literari català*» 185
- Martí BRIDGEWATER MATEU
«Alastair Norcross, *Morality by Degrees: Reasons Without Demands*» 189
- Èric REÜLL
«Margarita Mauri Álvarez,
La relación razón-pasión: Aristóteles, R. Descartes y J. Butler» 194
- Marc ZAPATA
«Miguel Candel, *Más allá del ser y el no ser*» 199

Bernat JOAN MARÍ

Nietzsche i el modernisme literari català

Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2024

138p., ISBN: 9788491913313

La bibliografia sobre la recepció del pensament de Nietzsche a Catalunya ha estat mediatitzada per dos grans estudis publicats entre finals dels anys seixanta i principis dels setanta del segle passat: *Nietzsche en España*, de Gonzalo Sobejano (1967; 2a. edició, ampliada, 2004) i *El primer modernismo literario catalán y sus fundamentos ideológicos*, la tesi doctoral d'Eduard Valentí, publicada dos anys després de la seva mort, el 1973. Tant l'un com l'altre continuen essent llibres de referència. Tant l'un com l'altre, tanmateix, tenen més de cinquanta anys i diverses contribucions al llarg d'aquestes últimes cinc dècades n'han anat esmenant els errors i han aprofundit algunes de les línies de treball encetades per Sobejano i Valentí.

Bernat Joan Marí aborda novament la qüestió dels canals pels quals el pensament del filòsof de Röcken entra a Catalunya en una monografia que pretén analitzar tant els primers compassos d'aquest procés, en el darrer terç del segle XIX, com la seva fase més avançada, ja a principis del segle XX. Això el porta a revisar de quina manera Joan Maragall, Jaume Brossa, Pompeu Gener, Dídac Ruiz, Gabriel Alomar, Jeroni Zanné i Ernest Vendrell fan seva la influència nietzscheana en les seves respectives obres. L'estudi de l'entrada de Nietzsche a la península ibèrica mitjançant les figures de Maragall i Brossa ja ocupa més de la primera meitat del llibre, de tal manera que els cinc autors restants són objecte de capítols molt més curts —a vegades, extremadament curts, encara no de tres pàgines— i, per tant, menys aprofundits. El llibre de Bernat Joan constitueix, malgrat aquesta irregularitat en el tractament de cada autor, un intent de proporcionar una visió de conjunt del paper que juga Nietzsche en la configuració d'una literatura autònoma, al marge dels interessos i les preocupacions que marquen la generació espanyola del 98. El problema és que per sostenir la tesi de l'autocentrament —que ens sembla perfectament sostenible, d'altra banda— caldria portar a terme una anàlisi rigorosa de quins són els elements que singularitzen Barcelona respecte Madrid durant el darrer terç del segle XIX, la qual cosa Joan no fa en absolut, malgrat el que podria induir a pensar el fet que dediqui tot un capítol (el segon) a «L'entrada de Nietzsche a la península Ibèrica».

De fet, Joan dona per bona la tesi —a hores d’ara, gairebé, un tòpic— de Sobejano i Valentí, segons la qual és Maragall el primer que parla de Nietzsche a l’Estat espanyol i arriba a afirmar que «mentre Nietzsche ja començava a ser conegut en l’àmbit literari català, encara resultava un perfecte desconegut per a la generació contemporània d’autors en llengua castellana» (p. 23), obviant el fet que no és gens inhabitual trobar articles monogràfics sobre Nietzsche en diversos mitjans de comunicació madrilenys fins i tot abans que Maragall en parli per primera vegada des de les pàgines de *L’Avenç*, el mes de juliol de 1893, i en qualsevol cas aquest tipus de contribucions abunden especialment a partir de l’aparició de la traducció francesa del segon volum d’*Entartung*, de Max Nordau, que apareix el 1894. És comprensible que tant Sobejano com Valentí incorreguessin en aquest error, si tenim en compte els mitjans amb els quals s’havia de portar a terme un buidatge hemerogràfic fins no fa gaires anys. Les probabilitats que els passessin referències per alt eren tan altes que més aviat sorprèn el grau d’exhaustivitat dels seus treballs. Però un estudi publicat l’any 2024, quan l’accés digital a la immensa majoria de capçaleres històriques es pot realitzar còmodament des de casa, no pot mantenir sense contrastar-les directament afirmacions poc acurades realitzades fa més de mig segle. Potser no és sobrer recordar que l’actitud que ha de prevaldre en qualsevol intel·lectual és la crítica, és a dir, la voluntat de sotmetre qualsevol tesi a escrutini i revisió, per ben sedimentada que la tradició ens l’hagi proporcionat. En el cas de l’historiador —de l’historiador *tout court* i de l’historiador de les idees, de l’art, de la literatura...— això vol dir no refiar-se o acomodar-se mai amb allò que afirmen els altres sinó dialogar de tu a tu amb les fonts primàries objecte d’estudi.

El relat de la introducció de Nietzsche a Catalunya que ens proposa Joan és del tot deutor tant de Sobejano com de Valentí, fins al punt de limitar-se a citar-ne fragments durant pàgines i pàgines que no aporten cap novetat al tema tractat. I no només això sinó que aquesta dependència excessiva de dos estudis clàssics, però en molts sentits superats, fa que l’autor no només n’importi els errors que contenien sinó que, en alguns casos, n’hi afegeixi de nous. Així, Bernat Joan dona per bona la tesi de Sobejano segons la qual les traduccions de fragments d’*Així parlà Zarathustra*, que apareixen sense signar en el número de la segona quinzena d’octubre de 1893 a *L’Avenç*, són, en realitat, de Joan Maragall, i ho expressa de la manera següent: «Nietzsche apareix per primera vegada en el context de la literatura catalana a través d’unes traduccions que, sota el pseudònim “Pamphilos”, va dur a terme Joan Maragall» (p. 11). I reincideix, poques

pàgines més endavant: «De fet, els primers textos traduïts per Nietzsche ho foren per “Pamphilos” (pseudònim del poeta) a la revista anarquitxant *L’Avenç*» (p. 21). Joan Maragall signa, efectivament, el seu article «Nietzsche» a *L’Avenç* de la segona quinzena de juliol de 1893 amb el pseudònim «Panphilos». Però les traduccions del *Zarathustra* del mes d’octubre apareixen anònimament i si Bernat Joan creu tenir alguna bona raó per pensar que són de Maragall hauria calgut certament fer-la explícita, en lloc de donar la tesi per feta, com si no fos una afirmació perfectament controvertida. Darrere Sobejano, també Giuseppe Grilli, el 1987 (*El mite laic de Joan Maragall*), sostenia que les traduccions eren maragallianes, però Norbert Bilbeny ja va qüestionar seriosament aquesta atribució en un article de referència publicat al primer número de *Convivium*, l’any 1990 («“L’enorme afirmació sense límits”: Nietzsche en Maragall») i també ha estat objecte de discussió per part de Heidi Grünewald en la seva tesi doctoral defensada l’any 2012 a la Universitat de Barcelona (*Joan Maragalls Rezeption deutscher Literatur im Identitätsdiskurs der Moderne*). De fet, Bernat Joan no sembla estar al corrent de la publicació de cap d’aquests textos. No cita en cap moment ni Grilli, ni Bilbeny, ni Grünewald. Així com tampoc altres textos de referència en aquest àmbit d’estudi, com el de Josep M. Calsamiglia (*Assaigs i conferències*, 1986), la tesi doctoral de Marc Sierra sobre el pensament de Pompeu Gener (2022) o —tot i abordar el problema de la tensió entre religiositat i influència nietzscheana en Maragall—, la tesi doctoral d’Ignasi Moreta (*No et facis posar cendra*, 2010).

Quan un llibre es basa excessivament en bibliografia secundària en lloc de recórrer a les fonts primàries, no només perd l’oportunitat de poder contrastar directament i criticar o esmenar els estudis previs, sinó que corre sempre el perill de desorientar el lector. El llibre de Bernat Joan és ple, en aquest sentit, de fragments que denoten que l’autor no disposa d’un coneixement directe suficient dels textos que descriu. Al marge d’errors difícilment comprensibles, com ara escriure, en un mateix paràgraf, primer «Henrik Absent» i després, «Ipsen» (p. 7), per fer referència a Henrik Ibsen, o no referenciar ni una sola vegada la procedència de cap dels textos de Nietzsche citats al llarg del llibre (deu ser, de fet, el primer llibre dedicat a Nietzsche que no conté ni una sola obra de Nietzsche a la bibliografia), posa de manifest que li manca un coneixement directe de la pionera monografia de Joaquim Marsillach dedicada a la música de Wagner (1878) i, per tant, no pot tampoc fer-se càrrec de la penetració que en els medis wagnerians de Barcelona va tenir la traducció francesa de *Richard Wagner à Bayreuth*, de Nietzsche, publicada l’any 1877 i que representa, tant a

França com a Catalunya (no, en canvi, a Madrid, una ciutat on el wagnerisme s'hi prodiga amb força més lentitud i dificultats que a Barcelona) la porta d'entrada del pensament de Nietzsche, quinze anys abans que Joan Maragall en parlés des de les pàgines de *L'Avenç*.

Els salts cronològics, en el llibre, són constants i no permeten en absolut fer-se càrrec de quins són els passos que segueix el procés de recepció de Nietzsche: dels articles a *L'Avenç* de 1893 se salta a les pàgines de l'anarquista *La Revista Blanca* de 1900; d'aquí, a una escadussera crítica de Juan Valera a *La Lectura* (que no arribem a saber quina rellevància té) l'any 1901 i, tot seguit, al pròleg de Dídac Ruiz a la primera traducció castellana de *L'Anticrist* de 1907. De les desenes de textos que es publiquen entremig, tant a Barcelona com a Madrid, no n'arribem a saber res. Bernat Joan intueix bé la rellevància que té el binomi Wagner-Nietzsche en la Barcelona modernista però aquí, novament, no controla suficientment la bibliografia i, a part d'obviar la transcendència de la monografia de Marsillach de 1878, afirma que és Ramon Berenguer Pella qui «des de les pàgines de la revista *Hispania*, obre la porta a la difusió de l'enfrontament entre Wagner i Nietzsche», l'any 1903, quan, com a mínim tres anys abans, Frederic de Puig-Samper, ja havia tractat àmpliament l'evolució de la relació entre el filòsof i el compositor des de les pàgines de l'edició castellana de *Pèl & Ploma*.

Tenint en compte que el llibre de Bernat Joan és força breu, hauria estat igualment d'agrair no haver de topar amb repeticions com ara un apartat 7.2 (p. 108-109) que és del tot redundant amb el que ja s'havia desplegat a l'apartat 1.3 (p. 12-14) sobre el caràcter ambigu del pensament de Nietzsche. L'ambigüitat és, sens dubte, un dels trets del pensador alemany però Bernat Joan sembla tendir més aviat a introduir ambigüitats innecessàries, amb frases francament difícils de comprendre com ara: «l'antisemitisme de Nietzsche també ha estat mal interpretat, puix que no era bàsicament un antisemita a l'ús, sinó que discrepava profundament de l'antisemitisme, tan habitual en el seu temps» (p. 12). Si no era un antisemita a l'ús, aleshores devia ser un antisemita sui generis, però tampoc no se'ns explica en què es basaria aquest antisemitisme diferent de l'antisemitisme de la seva època.

En definitiva, Joan té una perspectiva de conjunt no pas del tot desentertada sobre la mena de ressorts que activa la lectura de Nietzsche a la Catalunya de finals del s. XIX i primeres dècades del s. XX. Però és una idea vaga, de segona mà, adquirida mitjançant la lectura d'una bibliografia en molts aspectes ja revisada i superada (Eugenio Trias, Gonzalo Sobejano, Eduard Valentí...). Això provoca que, malgrat l'innegable interès que presenta aquesta visió sinòptica —que, d'altra banda, ja havia estat assajada

per Joaquim Espinós a *Història d'un entusiasme. Nietzsche a la literatura catalana* (2009)— el llibre neixi coix i no puguem considerar que respongui a una descripció rigorosa i actualitzada del fenomen que pretén descriure.

Oriol PONSATÍ-MURLÀ
Universitat de Girona

oriol.ponsati@udg.edu | DOI: <https://dx.doi.org/10.1344/conv47661>

Alastair NORCROSS

Morality by Degrees: Reasons Without Demands

Oxford: Oxford University Press, 2020

170p., ISBN: 9780198844990

A *Morality by Degrees*, Alastair Norcross exposa de manera concisa, divertida i persuasiva una posició ben provocadora dins l'àmbit de l'ètica conseqüencialista: el conseqüencialisme escalar. Aquesta postura suggereix un marc conceptual radicalment revisionista tant del pensament moral quotidià com dels consensos acadèmics en filosofia moral, ja que pretén negar les propietats dicotòmiques que tradicionalment prenem com a centrals en l'àmbit ètic, com ara les nocions de permissibilitat o obligatorietat moral. El conseqüencialisme escalar tan sols reconeix les diferències en el grau de valor associat a diferents alternatives de cada decisió, que constituïrien de per si tota raó moral per a l'acció. Aquestes idees han estat desenvolupades pel mateix autor en una sèrie d'articles al llarg de més de tres dècades,¹ però a *Morality by Degrees* hi apareixen defensades de manera més sistemàtica i integrada.

1 Cf. F. Howard-Snyder, A. Norcross, «A Consequentialist Case for Rejecting the Right», *Journal of Philosophical Research* 18 (1993): 109-125 [https://doi.org/10.5840/jpr_1993_17]; A. Norcross, «Good and Bad Actions», *Philosophical Review* 106/1 (1993): 1-34 [<https://doi.org/10.2307/2998340>]; Id., «Contextualism for Consequentialists», *Acta Analytica* 20/2 (2005): 80-90 [<https://doi.org/10.1007/s12136-005-1023-1>]; Id., «Reasons Without Demands: Rethinking Rightness», dins J. Dreier (ed.), *Contemporary Debates in Moral Theory* (Malden, MA: Blackwell, 2006), 38-54; Id., «The Scalar Approach to Utilitarianism», dins H. West (ed.), *The Blackwell Guide to Mill's Utilitarianism* (Malden, MA: Blackwell, 2006), 217-232.